
ICOANA – PORTAL CĂTRE DIVINITATE. CÂTEVA CONSIDERAȚII**Olguța PĂȚU*****The icon – portal to divinity. Some considerations****Abstract**

The icon, which is a way of deifying the orthodox believer, represents not only Christ, but also the image of God and man. It is the icon of God - Man. Christ on earth is the incarnate Word. Man, confessing his faith and redeeming the fall into sin, becomes a partaker of the deity. The philosopher Mircea Eliade also writes about the incarnation of the Logos, icons and iconoclasm in the History of Religious Beliefs and Ideas. Those who deny that Christ can be represented by an icon implicitly deny the reality of the incarnation is to be repeated in the Soliloquies. Here the scholar argues that the incarnation is not intended only to hold that the incarnation is not intended only to save the world from sin, but presupposes "a broader, more courageous purpose." It is about teaching our divinity, that is, "taking its form." Man, thus realizes communion with the divine.

Cuvinte cheie: *icoană, divinitate.*

Keywords: *icon, divinity.*

Când ne referim la artă în genere și la arta icoanei în special avem în vedere anumite trăsături care apropie cele două domenii, până la a le fi comune, sau care le diferențiază substanțial. Faptul e observabil, cu atât mai observabil, chiar și în cazul întrebuirii unor termeni identici, cum ar fi acela de *frumusețe*, la care ne vom opri în cele ce urmează pentru a pune în lumină accepțiunile noțiune în cele două cazuri amintite.

Domeniul artei e vast și complex. Acesta se referă la structuri expresive care produc emoții antrenând deopotrivă afectivitatea, senzorialitatea, intelectul în actul complex al receptării diferențelor manifestări sau rezultate constructive: literatura, arte plastice, muzică, dans, arte decorative și aplicate, teatru, arhitectură etc. În ceea ce ne privește, vom face unele mențiuni la artele plastice (desen, pictură, sculptură), care apelează la imaginea artistică vizuală cu scopul producerii emoției estetice. În cadrul acestor considerații vom da extensie comentariului despre icoană (sl. *ikona* împrumutat din gr. *eikon* - imagine).

* Profesor, Școala Populară de Arte și Meserii Bacău.

*

Într-unul din studiile sale critice, Titu Maiorescu opina că „arta se stabilește ca un liman de adăpost spre a reda inteligenței agitate o liniște salutară”¹. Peste mai multe decenii, G. Călinescu încerca o definiție din perspectiva libertății artei în fața scurgerii anilor, dar și a libertății consumatorului de artă, nefiind constrâns în actul său de alte determinări: „Arta este o expresie a libertății, prin definiție, căci ea nu acceptă limitele istoriei. Ea ne învață a privi lucrurile de sus, ca pe niște fenomenalități, în perspectiva uriașă a morții. Arta garantează cea mai nobilă dintre libertăți: libertatea de-a fi, o oră pe zi, singuri și inactuali”².

Am recurs la această ultimă definiție întrucât ea îl subînțelege și pe artist alături de opera sa și pe privitor, în cazul în care e vorba de o pictură. Se înțelege că dacă e un produs de înaltă valoare artistică și dacă e unitară în alcătuirea și armonizarea tuturor elementelor ei constituente, opera de artă se individualizează. Aspectul acesta e scos în evidență și de esteticianul Tudor Vianu: „Operele de artă, considerate ca pure organizații estetice, sunt rezultatele celei mai autonome ale muncii omenești. Convergența elementelor ei, umanitatea, izolarea ei ideală în mijlocul realității îi conferă o independență deopotrivă cu aceea a cosmosului în totalitatea lui. Prin aceste caractere, arta devine un ideal al tuturor activităților omenești”³.

Fără îndoială că în demersul nostru nu ne putem lipsi de aducerea în discuție a noțiunii frumosului, categorie esențială în câmpul artei dar și în mediul natural. Evident, naturii îi lipsește conștiința propriei frumuseți, aceasta având nevoie de „o conștiință umană care s-o valorifice, în lipsa căreia ea n-ar mai fi frumusețe, ci un oarecare obiect indiferent”⁴. Pe de altă parte, dacă frumosul natural se constituie ca model al celui artistic, cu toate imperfecțiunile lui, acesta din urmă este interpretat ca o treaptă superioară, desăvârșită a celui dintâi. Dar trebuie să adăugăm că frumosul natural, creație a lui Dumnezeu, este nemărginit. Pe când cel artistic este finit, datorat muncii artistului. Însă frumosul natural se resimte „ca reflexul splendorii divine”⁵.

În antichitatea greacă, frumosul era alăturat binelui și chiar utilului (*kalokagathia*; *kalos* - „frumos” și *agathos* - „bun”, „purător de virtuți”). Întâlnim o asemenea accepțiune în dialogurile lui Platon. Un pas înainte în definirea frumosului în vremurile moderne îl reprezintă considerațiile lui Immanuel Kant. „Numim frumos - scrie Kant - ceea ce este reprezentat fără concept ca obiect al unei satisfacții universale”. Definiția e precedată de precizarea faptului că în judecarea frumuseții trebuie să lipsească interesul⁶.

*

Creând universul, întocmind lumea, Dumnezeu a văzut că toate sunt bune și frumoase. Omul venit în lume primește Lumina de la Dumnezeu. Înaintea celei de a

¹ Titu Maiorescu, „O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867”, în *Critice*, vol. I, prefață de Paul Georgescu, Editura pentru Literatură, București, 1967, p. 34.

² G. Călinescu, *Opere*, vol. 15, Editura Minerva, București, 1979, p. 109.

³ Tudor Vianu, *Estetica*, Editura pentru Literatură, București, 1968, p. 78.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Immanuel Kant, *Critica facultății de judecare*, traducere de Vasile Dem. Zamfirescu, Alexandru Surdu. Traducerea „Primei Introduceri la Critica facultății de judecare” de Constantin Noica. Note și comentarii de Rodica Croitoru, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 103.

patra zi, când a fost creat Soarele, Dumnezeu a zis „Să fie Lumină”. Împărăția lui Dumnezeu e însuși Duhul Sfânt, așa cum se consideră prin tradiție. A contempla Împărăția lui Dumnezeu înseamnă a contempla Frumusețea. Frumusețea este măreție, este Sfințenie. În Sfânta Treime, Fiul reprezintă Cuvântul rostit de Tatăl. Cuvântul se va întrupa și se va manifesta prin Duhul Sfânt.

„Spre deosebire de Cuvânt - scrie Paul Evdokimov -, Evanghelia Duhului Sfânt este vizuală, contemplativă. Când se descoperă, este „degetul lui Dumnezeu”, care zugrăvește icoana Ființei cu Lumina necreată. În pragul Înțelepciunii neasemuite a lui Dumnezeu, datorită Lui poate fi contemplată. Frumusețea sofianică a Sensului pe care-l zidește ca Templu cosmic al Slavei”⁷. Lumina Duhului Sfânt „era adevărata Lumină, care luminează pe orice om, venind în lume”⁸.

Dar Lumina Duhului Sfânt pătrunde și în adâncurile sufletești, sporește frumusețea chipului omenesc, dă relief arhetipurilor sfințeniei și expresie transcendenței și imanenței dumnezeiești. Prezența dumnezeirii în lucruri și ființe se prezintă ca „o măreață teologie vizuală”⁹, o armonizare nemărginită și un areal al frumuseții. „Chipul lui Hristos - precizează același Evdokimov - este fața omenească a lui Dumnezeu. Duhul Sfânt pogoară asupra Lui și ne arată Frumusețea absolută, divin-umană, pe care nici o artă n-o poate reproduce vreodată cu fidelitate. Doar icoana o poate sugera prin mijlocirea luminii taborice”¹⁰.

Icoana, spre deosebire de cuvintele scrise sau vorbite, este calea (modalitatea) vizuală de a exprima revelația lui Dumnezeu. Este, prin urmare, o artă teologică ajutând la mântuirea omului, creația lui Dumnezeu. Taina mântuirii, exprimată mai ales în cuvinte face recurs la experiența celor de dinaintea noastră. Avem la dispoziție Biblia, supranumită și Cartea cărților, scrierile Sfinților Părinți, hotărârile Sinoadele Ecumenice, precum și impresionantele cântări religioase. Se înțelege că participând la Sfânta Liturghie ducem mai departe experiența înaintașilor ortodocși asupra tainei mântuirii. Această taină îi aproprie pe teologii icoanelor de teologii cuvântului în săvârșirea liturghiei, arta icoanei fiind o artă a bisericii. „În iconografie - scrie Stephane Bigham -, Biserica se exprimă verbal atunci când se citesc Sfintele Scripturi în timpul Liturghiei”¹¹.

Biserica fiind un loc al comuniunii cu Dumnezeu, cu sfinții, adăpostește și icoane, prin intermediul cărora credincioșii află Împărăția lui Dumnezeu. Dar fie că se găsească în biserică, fie că se află în locuințe, icoanele mărturisesc vizual despre taina lui Hristos prin care Cuvântul s-a întrupat pentru a-l scoate pe om din păcat și a-l lua în Împărăția lui. Așadar, icoana este o cale a îndumnezeirii omului. Hristos ia chipul omului, aici pe pământ, pentru ca omul să (re)capete sfințenia de la începuturi.

În icoană omul credincios nu vede chipul lui Dumnezeu cel văzut. Dimpotrivă, după cum afirma Sfântul Apostol Pavel, Hristos din icoană este chipul lui Dumnezeu

⁷ Paul Evdokimov, *Arta icoanei. O Teologie a frumuseții*. Traducere de Grigore și Petru Moga, Editura Sophia, București, 2014, p. 11.

⁸ Noul Testament, Ioan 1, 9.

⁹ Paul Evdokimov, *op. cit.*, p. 21.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Stephane Bigham, *Icoana în tradiția ortodoxă*. Traducere de Diana Preda și Cornel Apostol, Editura Theosis, Oradea, 2016, p. 72.

cel nevăzut. „Cu alte cuvinte, scrie Paul Evdokimov, umanitatea văzută a lui Hristos este icoana nevăzutei Sale dumnezeiri”... Așadar, potrivit aceluiași autor, este „văzul nevăzutului”¹². Deci, icoana, care este o cale a îndumnezeirii credinciosului ortodox, nu-l reprezintă doar pe Hristos, ci și imaginea lui Dumnezeu și a omului. Ea este icoana Dumnezeului - Om. Hristos pe pământ este Cuvântul întrupat. Omul, mărturisindu-și credința își răscumpără căderea în păcat, devine părtaș la dumnezeire.

Despre întruparea Logosului, icoane și iconoclastism scrie și savantul Mircea Eliade. Iată câteva considerații: „Totuși, doctrina centrală a teologiei orientale, în special ideea îndumnezeirii (Theosis) omului, este de o mare originalitate, deși se sprijină pe Sfântul Pavel, pe Evanghelia după Ioan și alte texte biblice. Echivalența dintre mântuire și îndumnezeire deriva din taina întrupării (...). Ca urmare a întrupării, imaginea lui Hristos a fost făcută vizibilă, anulându-se astfel interdicția Vechiului Testament de a figura vreodată divinul”¹³.

Așadar, cei care neagă că Hristos poate fi reprezentat de o icoană, neagă implicit realitatea întrupării, fapt reluat de Eliade în *Solilocvii*. Aici savantul român susține că întruparea nu are intenția doar de a mântui lumea de păcat, ci presupune „un scop mai larg, mai curajos”. Este vorba de a ne învăța dumnezeirea, adică de „a lua forma lui”. Omul realizează astfel comuniunea cu divinul¹⁴.

*

În concluzie, între *frumusețe* (care, în opinia lui Dostoievski, poate salva lumea) și *icoană* există, după cum am încercat să sugerăm în acest scurt eseu, numeroase și sensibile legături. Acestea pot fi observate contemplând profund icoana ortodoxă de factură clasică și se va revela adesea ochiului sufletelor înalte, suflete aflate pe Calea strâmtă a Mântuirii, adevărat portal spre Împărăția cerurilor, loc și timp unde Îl putem regăsi pe Hristos Domnul nostru.

¹² Paul Evdokimov, *op. cit.*, p. 22.

¹³ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*. Traducere de Cezar Baltag, vol. 3, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, pp. 62-68.

¹⁴ Idem, *Solilocvii*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 60.